

Länsstyrelserna

Blekinge, Jönköpings, Kalmar, Kronobergs, Skåne, Stockholms,
Södermanlands, Uppsala, Värmlands, Västmanlands, Västra Götalands,
Örebro och Östergötlands län

Arbetet med granbarkborre i skyddad natur 2021

Redovisning av uppdrag i regleringsbrevet
för länsstyrelserna 2021

Foto försättsblad: Myrbagge som äter granbarkborre. Foto: Magnus Forsberg

Foto baksida: Skotare med gran. Foto: Länsstyrelsen i Uppsala län

Robert Simonsson & Martin Sjö Dahl

Sammanfattning

I regleringsbrevet för 2021 får berörda länsstyrelser i uppdrag att redovisa vilka åtgärder de har vidtagit för att bekämpa granbarkborrar i naturreservat och andra skyddade områden.

Många aktörer behöver samarbeta för att hantera de pågående angreppen. Länsstyrelserna sköter skogar inom till exempel naturreservat. Dessa påverkas av barkborrar i omgivande landskap och kan bidra till spridning. Skötseln bör därför anpassas för att minska risken för spridning och för att skydda och utveckla naturvärden och friluftsliv. I denna avrapportering sammanfattas länsstyrelsernas arbete under 2021.

Granbarkborren gör stor skada på granskog. Sedan det varma och torra året 2018 har angreppen varit mycket omfattande. Det innebär att stora ekonomiska värden går förlorade. Även naturvärden påverkas.

Angreppen av granbarkborre på granskog i skyddade områden inom bekämpningsområdet fortsätter, precis som i övriga delar av landskapet. Länsstyrelsernas bedömning är att angreppen under 2021 har varit mindre i södra Sverige (Skåne, Blekinge, Kronoberg, Kalmar och Jönköpings län) men fortsatt hög eller ökande längre norrut och österut (Östergötland, Södermanland, Stockholm, Uppsala och Västmanlands län).

Länsstyrelserna är förberedda och har rutiner för arbetet med granbarkborre som tar hänsyn både till spridningsrisk, biologiska värden och mål för respektive område. Kommunikation är viktigt och länsstyrelserna jobbar mer proaktivt nu än tidigare år. Samtliga tretton länsstyrelser i bekämpningsområdet har både en översiktlig och en mer detaljerad plan för hur skadorna ska hanteras.

Bekämpning sker både förebyggande och direkt. Flera länsstyrelser bedömer att den direkta bekämpningen är svår. Både av logistikskäl och svårigheten att hinna upptäcka angreppen i tid. Detta problem finns oavsett om man använder fältbesök, sökhund eller fjärranalys med drönare eller helikopter.

Totalt sett gynnas naturvärdena av den döda och döende granen. Flera länsstyrelser påtalar en oro över att biologiska värden skadas eller kan komma att skadas om angreppen fortgår. Framförallt utpekade kalkbarrskogar som den stora utmaningen framöver, särskilt för sällsynta och värdefulla svampar.

Stor mängd död ved på en gång kan skapa problem. Tillgängligheten påverkas då områden blir farliga att vistas i och leder kan behöva stängas. Underhållet av leder ökar redan idag hos många län som en följd av detta. Under 2021 har arbetet haft ett större fokus på att hantera riskträd och arbete med tillgänglighet än tidigare.

Innehållsförteckning

Arbetet med granbarkborre i skyddad natur 2021	1
Sammanfattning	3
Uppdraget	5
Bakgrund	5
Genomförande	5
Övergripande lägesbild	7
Skåne	7
Blekinge	7
Kalmar	7
Kronoberg	7
Jönköping	7
Västra Götaland	7
Östergötland	7
Södermanland	7
Stockholm	8
Uppsala	8
Västmanland	8
Örebro	8
Värmland	8
Administrativa åtgärder	9
Undantag från och beslut om ändringar och tillägg till föreskrifter	9
Samråd med markägare	9
Dispens för markägares egna åtgärder	9
Förebyggande åtgärder	10
Kartläggning och analys	10
Avverkning och gallring som förebyggande åtgärd	10
Bekämpningsåtgärder	12
Feromonfällor	12
Fångstvirke	13
Maskinell avverkning och barkning	13
Manuell avverkning och barkning	14
Andra effekter kopplat till granbarkborre	15
Frågor och samtal	15
Kommunikationsinsatser	15
Svårt med förståelse för kvarlämnad död ved	16
Påverkan på annat naturvårdsarbete och metoder	16
Påverkan på naturvärden och kulturmiljövärden	16
Framtida utmaningar	17

Uppdraget

Länsstyrelserna ska redovisa vilka förebyggande respektive direkta åtgärder de har vidtagit för att minska spridning av granbarkborrar från skyddade områden i de län som omfattas av Skogsstyrelsens bekämpningsområde. Uppdraget ska redovisas till regeringen (Näringsdepartementet) senast den 1 december 2021. Länsstyrelsen i Kronobergs län ska samordna uppdraget.

Bakgrund

Granbarkborren gör stor skada på granskog. Sedan det varma och torra året 2018 har angreppen varit mycket omfattande. I Centraleuropa är angreppen ännu värre. Det innebär att stora ekonomiska värden går förlorade. Även naturvärden påverkas. Under 2021 har angreppen legat kvar på en hög nivå. Enligt nya inventeringar har ungefär åtta miljoner kubikmeter granskog dödats, det är lika mycket som 2020¹.

Under 2020 fick länsstyrelserna i uppdrag att redovisa sitt arbete till regeringen. Länsstyrelserna samordnade sig genom att använda en liknande mall för redovisning. Men det innebar att varje länsstyrelse redovisade individuellt. För att öka samordningen och för att få ett bättre underlag önskade regeringen en samlad redovisning. Länsstyrelsen i Kronoberg har därför fått uppdraget att samordna redovisningen.

Länsstyrelsernas utgångspunkt i kampen mot granbarkborre i naturreservat och andra skyddade områden bygger på bedömningar. Bekämpning prioriteras när skada på områdets naturvärden riskeras eller när åtgärderna kan vara positiva för naturvärden. Åtgärder prioriteras dessutom i områden med risk för spridning till omgivande marker.

Genomförande

Länsstyrelsen i Kronoberg har tagit fram en mall för redovisning. Denna har förmedlats till övriga berörda länsstyrelser. Information om arbetet har förmedlats vid nätverksträff för chefer på länsstyrelserna. Under året har två gemensamma samordningsmöten ordnats. Dessa har fokuserat på en gemensam lägesbild och erfarenhetsutbyte. Vid mötena har vi haft fokus på administrativa åtgärder, användning av fällor, förebyggande åtgärder och kommunikation. Vidare har länsstyrelsen i Kronoberg tillsammans med representanter från länsstyrelserna i Västra Götaland och Södermanland deltagit i Skogsstyrelsens projekt ”Stoppa Borrarna”. I detta projekt sker samordning och utbyte av erfarenheter och resultat.

¹ Wulff, S. & Roberge C. 2021. Nationell Riktad Skogsskadeinventering (NRS) Inventering av granbarkborreangrepp i Götaland och Svealand 2021. Inst f Skoglig Resurshushållning, SLU, Umeå.

Denna rapport är en sammanvägning av de svar som länsstyrelserna gett och den information som framkommit på avstämningsmöten.

Övergripande lägesbild

Skåne

I Skåne är problemen med granbarkborrar i skyddade områden små. Länet har egentligen få berörda reservat.

Blekinge

Det är mindre angrepp 2021 jämför med 2020.

Kalmar

Mindre angrepp än 2020. I skogsbranschen finns det en viss trötthet i att jobba med frågan. Under 2021 har Länsstyrelsen inventerat färre områden eftersom angreppen har varit mindre.

Kronoberg

Angreppen är färre och mindre än 2020.

Jönköping

Granbarkborreläget är relativt lugnt. Jönköping har tre områden med lite större angrepp.

Västra Götaland

Det har varit en förhållandevis stor andra svärmning, vilket syns i de fällor som finns uppsatta. Inte minst i Skaraborgsdelen av länet. Sammantaget ser skadeläget under 2021 ganska bra ut med relativt få nya angrepp. En handfull naturreservat i centrala Skaraborg och södra Dalsland har ökade angrepp jämfört med 2020.

Östergötland

Har stora problem. I sexton naturreservat, mellan 60–100 hektar, har i princip all gran dött. Av tvåhundra naturreservat bedömer man att naturvärdena i 47 reservat har påverkats negativt av granbarkborrar men man har också cirka femtio naturreservat där man bedömer att naturvärdena påverkas positivt.

Södermanland

Angreppen är fortsatt stora. Det finns ett hundratal reservat med granskog i länet, med granbarkborreangrepp i princip alla dessa reservat. I 10-20 reservat har nästan all gran dött medan det i andra reservat är mindre angrepp. I några reservat med den bevarandevärda svampen bombmurkla har granen dött och då dör även bombmurklorna. Vissa naturreservat byter naturtyp från granskog till tallskog.

Stockholm

Under 2020 ökade problemen med granbarkborrar. Problemen har fortsatt att öka under 2021. Den största ökningen är i den norra delen av länet på grund av stormen Alfrida i januari 2019. Våldigt många naturreservat med gran är påverkade.

Uppsala

Ett fortsatt allvarligt läge. Störst är problemen i den östra delen av länet på grund av stormen Alfrida och 1700 hektar (!) granskog har dött i naturreservat sedan 2020. I sju naturreservat är i princip all gran död.

Västmanland

Angreppen är fortfarande stora. Möjligen är de lite mindre än 2020. Det är färre granbarkborrar i referensfällorna under 2021.

Örebro

Länsstyrelsens bedömning är att angreppen av granbarkborrar är mindre 2021 jämfört med 2019–2020.

Värmland

Ett fortsatt allvarligt skadeläge och skador i storleksordning som 2020 i flera reservat. Totalt sett något minskande.

Administrativa åtgärder

Flertalet länsstyrelser har gjort eller gör löpande en översyn av reglerna i skyddade områden och deras konsekvenser för att kunna bekämpa pågående angrepp. Möjligheter till bekämpning inarbetas i föreskrifter när nya skydd (till exempel nya naturreservat) bildas med avvägning gentemot områdenas naturvärden.

Undantag från och beslut om ändringar och tillägg till föreskrifter

Ganska få undantag och ändringar har gjorts under 2021. Exempel finns från Jönköpings län och Östergötlands län. En del rättsliga prövningar från tidigare år är avslutade bland annat för 168 naturreservat i Stockholms län, 13 i Kalmar län och fyra i Västmanlands län.

Samråd med markägare

Samråd med markägare genomförs löpande av samtliga länsstyrelser. Det sker inte alltid som formella samråd utan oftare i en löpande dialog. Detta gäller både i befintliga områdesskydd och planerade områdesskydd samt med grannar till skyddade områden. Flera länsstyrelser lånar till exempel ut fällor till markägare som själva sköter tillsyn och tömning.

Dispens för markägares egna åtgärder

Enbart en faktisk dispens gjordes 2021, i Västmanlands län. Normalt har markägare i skyddade områden möjlighet att genomföra åtgärder, förutsatt att det harmonierar med syfte och mål för området. Merparten av åtgärder görs alltså utan dispens men genom en dialog där länsstyrelserna ibland styr upp detta genom anvisningar eller stämpling. Detta är särskilt tydligt under bildningsprocessen av nya skydd.

Förebyggande åtgärder

Kartläggning och analys

Samtliga länsstyrelser har gjort en översiktlig riskanalys och en mer detaljerad analys på delar av granskogsarealen (äldre granskog). Detta har skett på lite olika sätt men med hjälp av GIS och fjärranalys av granskog i naturreservaten (tre länsstyrelser) och fysiska besök. Nivån på planerna varierar beroende på andelen granskog, möjlighet till bekämpning utifrån gällande föreskrifter samt avstånd till privata fastighetsägares skogar utanför skyddad natur. I många län har Skogsstyrelsens riskkartor använts som grund. Sex länsstyrelser har använt drönare som inventeringshjälp på drygt 4 300 hektar totalt. Två länsstyrelser har använt helikopterinventering på cirka 152 områden. Sökhund som kan markera angrepp har använts av två länsstyrelser, cirka 135 hektar.

Avverkning och gallring som förebyggande åtgärd

Förebyggande huggningar görs på många håll men främst i de södra delarna av landet. Detta förklaras med att det är vanligare med skydd där inslag av monokulturer med gran ingår. Vanligen finns då mål att på längre sikt omföra området till lövskog. Förebyggande avverkningar och gallringar, där risk för granbarkborreskador varit en delanledning, har skett i cirka 28 naturreservat med totalt cirka 85 hektar. Det är stora arealer men ändå mindre än 2020. Mest har gjorts i Kronobergs län som även ökat takten på röjningen av yngre gran.

Tränad sökhund för granbarkborre i Uppsala län. Foto: Länsstyrelsen i Uppsala län

Bekämpningsåtgärder

Feromonfällor

Alla länsstyrelser i bekämpningsområdet har använt feromonfällor i någon utsträckning (cirka 1400 fällor totalt) utom Skåne län. Mest fällor har satts ut i Stockholms län, Östergötland län, Västra Götalands län och Kalmar län. Det är en viss minskning i antalet fällor jämfört med tidigare år. Det beror på en rapport från Skogforsk, där fällor bedömdes ha en begränsad effekt ur ett bekämpningsperspektiv².

Under början av året enades länsstyrelserna om att det är frivilligt att använda fällor men att det inte får innebära att annat arbete med bekämpning av barkborrar minskar. Flera länsstyrelser har använt fällor som övervakning för att kunna kontrollera svärmningstidpunkt men också som ”goodwill” där markägare efterfrågar det. Tömningen av fällor har skötts i egen regi, av entreprenör eller markägare. Även utlåning till markägare utanför skyddade områden görs.

En reflektion från länsstyrelserna som lyfts till projektet ”Stoppa Borrarna” är att fällorna kan ha en bättre effekt när tillgången på mottagliga (till exempel vindfällor eller torkstressade träd) granar är lägre.

Feromonfällor, Uppsala län. Foto: Länsstyrelsen i Uppsala län

² Projekt ”Granbarkborre 2020” Granbarkborrefällors fångstförmåga och effekt på närliggande skog. Februari 2021. Per-Erik Larsson, Gunnar Isacson, Olle Rosenberg, Jan-Olov Weslien & Göran Örlander.

Fångstvirke

Fångstvirke används i liten utsträckning. Det kräver säkra logistikkedjor, annars riskerar det att bidra till spridning. Många länsstyrelser har därför varit försiktiga. Fångstvirke har använts av fyra länsstyrelser. Uppsala har varit mest aktiva och lagt ut cirka 500 feromonbehandlade stammar. Länsstyrelsen i Uppsala har säkerställt att arbetet fungerar genom att upphandla hela kedjan av åtgärder och genom nära kontakt med upphandlad entreprenör. Ibland blir granvältor vid väg liggande under svärmningen och om de sedan hämtas (eller flisas) i tid innan borrarerna flyger ut igen fungerar dessa också som en typ av icke planlagt fångstvirke. Kronobergs län har använt detta strategiskt i samband med förebyggande huggningar.

Fångstvirke från Uppsala län. Foto: Länsstyrelsen i Uppsala län

Maskinell avverkning och barkning

Maskinell avverkning med uttag eller med maskinell barkning har gjorts av sju länsstyrelser i totalt cirka 27 naturreservat. Flera länsstyrelser baskar där de inte får ta ut veden enligt gällande regelverk och där det finns arter som gynnas av död granved. Exempel på detta finns i Östergötlands län som barkat maskinellt i tolv naturreservat.

Manuell avverkning och barkning

Åtta länsstyrelser har använt manuell fällning och barkning. Örebro län toppar när det gäller antal områden (ett fyrtiotal) medan Kronobergs län har barkat många träd, cirka 2 400 stycken, men flertalet av dessa är yngre granar. Metoden används där uttag inte får göras eller där det är svårt att komma till med maskin utan att göra skada på befintliga naturvärden. Manuell randbarkning är tidskrävande och kostsamt.

Motormanuellt randbarkad gran från Storasjö naturreservat i Kronobergs län. Foto: Länsstyrelsen i Kronobergs län

Andra effekter kopplat till granbarkborre

Effekter av insatta åtgärder för att hantera situationen med granbarkborre är mycket svåra att bedöma. Den skyddade arealen är liten totalt sett i landskapet och utvecklingen av barkborreangrepp styrs till stor del av väder och omgivande landskap.

Frågor och samtal

Antalet frågor och samtal från markägare och allmänhet varierar stort inom bekämpningsområdet. Några länsstyrelser såsom Skåne, Blekinge, Kalmar, Kronoberg, Jönköping och Värmland har haft färre samtal i år och bara behövt lägga enstaka dagar på samtal. Östergötland, Västra Götaland, Sörmland, Stockholm, Uppsala och Örebro har haft betydligt fler frågor och fått lägga mer tid, i några fall hundratals timmar. Detta korrelerar sannolikt med angreppens utbredning och med tidigare kommunikationsinsatser. Uppsala tycker att samtalen har minskat trots en hög angreppsnivå.

Kommunikationsinsatser

Alla länsstyrelser har gjort kommunikationsinsatser. Merparten handlar om uppdatering av information på webbplatsen, pressinformation i olika former för att nå ut med budskap och medverkan i radio och tv. Vissa länsstyrelser har också haft större informationsträffar.

Länsstyrelserna deltar i projektet ”Stoppa borrharna” och samverkar med andra myndigheter, organisationer och universitet/högskolor för att hålla sig uppdaterade på forskningen inom området. I det arbetet sprids information till övriga myndigheter och till branschen. I informationshänseende utmärker sig Kalmar län och Västra Götalands län. De har skickat riktade brev till markägare som har mark i närheten av skyddade områden. Kalmar län har skickat information till 700 markägare och Västra Götalands län till 450 markägare. Länsstyrelsen i Stockholm har arbetat med en slags digitala kartberättelse kartberättelser”.

Det finns på flera länsstyrelser en ansträngd arbetssituation för tjänstepersoner i att arbeta med barkborrebekämpning och hantera frågor kring ämnet.

Svårt med förståelse för kvarlämnad död ved

Utanför skyddade områden tas angripna och döda träd bort, även i de fall granbarkborrarna redan hunnit lämna träden. Områden med omfattande angrepp syns därefter inte i landskapet. I skyddade områden lämnas däremot ofta träd som redan är dödade av granbarkborre och där träden inte längre utgör en risk för spridning. I vissa områden blir det ett pedagogiskt problem att förklara och få förståelse för detta. Det kan ju av denna anledning se ut som att angreppen i naturreservaten är värre än i det övriga landskapet. Denna problematik är tydlig i till exempel Östergötlands län.

Påverkan på annat naturvårdsarbete och metoder

Bekämpning tar tid och kan ta resurser från övriga behov. Angreppen har i vissa fall gjort att bekämpning av gran i till exempel områden med ädellövskogsmål fått fart, till exempel i Blekinge och Kronobergs län. Anpassningar görs av metoder. Ringbarkning av gran undviks närmast konsekvent och man är noga med barkning eller uttag av virke vid hydrologisk återställning. Anpassning sker i tidpunkt och grovlek av röjning av gran.

Mängden naturvårdsbränning har varit låg inom bekämpningsområdet under 2021. Det beror troligen mest på väder och begränsat antal möjliga entreprenörer på området. I de län där naturvårdsbränning ändå sker påverkas detta arbete både i planeringshänseende och genomförande. Det handlar om att välja områden där risken för att få mycket stressad gran med angrepp undviks och där möjlig spridning till privata markägare intill är liten. Huruvida naturvårdsbränning i sig skapar ökade angrepp av granbarkborre finns det olika åsikter om. Behovet att bränna för att minska andelen gran är idag mindre. Möjligheten att naturvårdsbränna områden med mycket döda granar som stående och liggande träd kan vara omöjligt att genomföra säkert.

Påverkan på naturvärden och kulturmiljövärden

Tio länsstyrelser anser att barkborreangreppen kan få negativ effekt på naturmiljöer och flertalet befarar negativa effekter om angreppen ökar ytterligare. I framför allt södra och sydvästra Sverige bedöms merparten av angreppen vara positiva för naturvärden, främst på grund av att bärris och lövträd och tall gynnas: skogen blir öppnare och mängden död granved ökar.

Områden som identifieras som problem är framförallt kalkbarrskogar och områden där angreppen blir så omfattande att all äldre gran dör och svamparnas mykorrhiza dör. Arter knutna till kontinuerlig tillförsel av äldre död granved kan

också få problem. Särskilt nämns att svampen bombmurkla missgynnas. Omgivningens förändring genom huggning av mycket äldre gran påverkar också skyddade områden på sikt.

Sekundära effekter, i områden där granen får vara kvar, tas upp av flera länsstyrelser. Det handlar om problem med riskträd (fallande träd) för det rörliga friluftslivet samt byggnader och annan infrastruktur. Det blir svårt att hålla vissa leder och vägar öppna och säkra, vilket redan idag skapar ett stort merarbete i tillsyn och åtgärd med kapning, fällning och skyltning där angrepp funnits en längre tid. Det kan även försvåra tillåtna aktiviteter såsom jakt och fiske.

I bara enstaka fall bedöms åtgärderna som görs idag mot granbarkborren vara negativa för natur- och kulturmiljövården. Länsstyrelserna tar den hänsyn som behövs. I några enstaka fall har skador uppkommit men då som en effekt av felaktigt utförande av entreprenör eller markägare.

Framtida utmaningar

Det finns framtida utmaningar i skötsel av kontinuitetsskogar med gran. Mer kunskap och forskning om detta och effekterna i de områden där all äldre gran dör, är viktig för länsstyrelserna. Frågor finns om kommande åtgärder, till exempel hur dessa påverkade skogar ska skötas när det under en övergångsperiod kan vara farligt att vistas men även vara svårt att ta sig fram. Möjligheter och svårigheter samt effekt av bekämpning på vintern diskuteras flitigt.

Ingen kedja är starkare än sin svagaste länk. Foto: Länsstyrelsen i Kronobergs län.

www.lansstyrelsen.se